

Миценко В.І.

кандидат педагогічних наук, доцент,
завідувач кафедри іноземних мов,
Центральноукраїнський національний технічний університет
м. Кропивницький, Україна
e-mail: valeriy369@hotmail.com
ORCID: 0000-0001-6034-0224

РОЛЬ ГЛОБАЛЬНИХ ЛАНЦЮГІВ СТВОРЕННЯ ВАРТОСТІ ДЛЯ ЕКОНОМІЧНОГО РОЗВИТКУ КРАЇН

Mytsenko Valerii

PhD in Pedagogy, Associate Professor
Head of the Department Foreign Languages Department
Central Ukrainian National Technical University
University Avenue 8, Kropyvnytskyi, Ukraine
e-mail: valeriy369@hotmail.com
ORCID: 0000-0001-6034-0224

THE ROLE OF GLOBAL VALUE CHAINS FOR THE ECONOMIC DEVELOPMENT OF COUNTRIES

Анотація. Дослідження присвячено визначенню ролі глобальних ланцюгів створення вартості для економічного розвитку країн. Вигоди від збільшення рівня участі та просування країн на складніші етапи виробництва лежать далеко за межами отримання додаткової виручки за рахунок збільшення кількості створюваної доданої вартості. Участь у глобальних ланцюгах створення вартості закладає основи для довгострокового економічного зростання та структурних змін, оскільки у багатьох випадках фірми — ініціатори ланцюгів відкривають власні фабрики, покращують інфраструктуру, привносять до країни присутності нові технології, а також навчають співробітників, тим самим викликаючи ланцюгову реакцію та залучаючи нові компанії-ініціатори у суміжній чи поточній галузях. Особливо ефект від включення до міжнародної торгівлі у межах глобальних ланцюгів створення вартості стає помітний з прикладу країн: момент включення до ланцюгів і перехід у другу групу учасників — обробну промисловість, супроводжується найбільшим стрибком у темпах економічного зростання. Це стає можливим у зв'язку з тим, що, як правило, країни, що розвиваються, стають учасниками глобальних ланцюгів створення вартості у ролі постачальників ресурсів. Це не вимагає розвиненої інфраструктури та кваліфікованої робочої сили та стає можливим за рахунок наявності природних благ або дешевої порівняно з розвиненими країнами, робочої сили. Однак попри порівняльну простоту виконуваних ними етапів іноземні компанії все одно вкладають транші прямих іноземних інвестицій на побудову заводів і розвиток інфраструктури, взаємодіють із місцевою владою, навчають працевлаштованих на власних фабриках робітників, а також приносять із собою нові технології та висококваліфікований топ-менеджмент. Усе це сприяє трансформації та підвищенню ефективності спочатку залучених до глобальних ланцюгів створення вартості фірм, потім усієї галузі та, нарешті, економіки загалом, тому що у виробництві у ланцюгах залучається безліч допоміжних компаній, а інвестиції та нові технології дають економічний поштовх розвитку країни.

Ключові слова: глобальні ланцюги створення вартості, глобальні виробничі ланцюги, додана вартість, світова торгівля, економічний розвиток, прями іноземні інвестиції, глобалізація, інтеграція.

Abstract. The study is devoted to determining the role of global value chains for the economic development of countries. The benefits of increasing the level of participation and advancing countries to more complex stages of production lie far beyond obtaining additional revenue due to an increase in the amount of added value created. Participation in global value chains lays the groundwork for long-term economic growth and structural change, as in many cases chain initiator firms open their own factories, improve infrastructure, bring new technologies to the host country, and train employees, thereby triggering a chain reaction and attracting new initiator companies in related or current industries. Especially the effect of inclusion in international trade within global value creation chains becomes noticeable from the example of countries: the moment of inclusion in the chains and the transition to the second group of participants — the manufacturing industry, is accompanied by the biggest jump in the rate of economic growth. This becomes possible due to the fact that, as a rule, developing countries become participants in global value chains in the role of resource providers. This does not require developed infrastructure and skilled labor and becomes possible due to the availability of natural resources or cheap, compared to developed countries, labor. However, despite the relative simplicity of the stages they perform, foreign companies still invest tranches of direct foreign investment in the construction of factories and infrastructure development, interact with local authorities, train workers employed in their own factories, and also bring with them new technologies and highly qualified top management. All this contributes to the transformation and improvement of efficiency first of the firms involved in global value chains, then of the entire industry and, finally, of the economy as a whole, because many subsidiary companies are involved in production in the chains, and investments and new technologies give an economic impetus to the country's development.

Keywords: global value chains, global production chains, added value, world trade, economic development, direct foreign investment, globalization, integration.

JEL codes: E20, F15, L23, O11.

Постановка проблеми. Глобальні ланцюги створення вартості (ГЛСВ) — одна з найпоширеніших у сучасній світовій економіці форм виробничого процесу, що характеризується розподілом окремих виробничих етапів між учасниками, що належать до різних держав. Розподіл етапів між учасниками, які мають найбільшу порівняльну перевагу, тобто здатних виконати етап з найкращим співвідношенням ціни та якості, дозволяє знизити витрати та підвищити вигоди, одержувані учасниками ланцюга. З позицій прибутковості найбільшу вигоду отримують ініціатори ГЛСВ, у ролі яких найчастіше виступають розвинені країни з високими запасами капіталу та накопиченим науково-дослідним потенціалом. Це дозволяє їм брати на себе такі етапи, як дослідницька діяльність, маркетинг, дистрибуція та сервісне обслуговування — саме на цих стадіях виробництва формується найбільша додана вартість, що збільшує прямі вигоди розвинутих країн від ГЛСВ.

Аналіз досліджень і публікацій. У зв'язку зі значимістю феномену ГЛСВ присвячено безліч наукових праць дослідників, які ведуть діяльність у найрізноманітніших напрямках: макроекономіка та мікроекономіка, теорії зростання, вирішення глобальних проблем людства, вивчення впливу торгової політики та ін. Так, феномену ГЛСВ присвячені роботи Е. Хелпмана, П. Кругмана [1], І. Валлерстайна [2], М. Портера [3] та багатьох інших вчених. Серед сучасних авторів слід виділити Р. Купмана [4], П. Ковальського [5], П. Антраса [6]. Про важливість феномена свідчить те, що в університеті Дьюка існує окремий дослідницький центр, діяльність якого присвячена вивченню ГЛСВ. Його директором є Гарі Джереффі, автор численних наукових статей і книг, присвячених питан-

ням ГЛСВ [7]. Серед українських вчених, що досліджували феномен ГЛСВ, можна назвати Г. В. Дугінець [8], Н. Черкас [9], О.Б. Гірну [10] та багатьох інших.

Методика дослідження включає аналіз та синтез емпіричних і теоретичних джерел інформації для отримання єдиного уявлення про структуру і детермінанти ГЛСВ, а також механізму впливу участі на економічне зростання.

Виділення невирішених раніше частин загальної проблеми. Незважаючи на те, що помітний вплив участі в ГЛСВ на економічне зростання описаний у багатьох наукових працях і доведений в аналізі даних, у науковій літературі більша увага приділяється процесам, що зачіпають ланцюги доданої вартості, а не їх вплив на соціально-економічний розвиток окремих індустрій та країни загалом. У цій роботі описується структура ГЛСВ, наводяться чинники, від яких залежить форма та інтенсивність участі у ГЛСВ, докладний аналіз шляхів впливу різних типів участі у ГЛСВ на економічне зростання, конкретні історичні приклади країн, траєкторію розвитку яких багато в чому зумовило вбудовування у світову економіку у формі участі у виробничих ланцюгах.

Метою статті є визначення ролі глобальних ланцюгів створення вартості для економічного розвитку країн.

Виклад основного матеріалу. Попри нерівномірний розподіл вигод, виробництво в рамках ГЛСВ приносить користь для всіх учасників ланцюга, проте те, що уможливує отримання вигоди в цілому — наявність порівняльних переваг, накладає на країни, які прагнуть брати участь у ГЛСВ, певні обмеження. Для участі у ГЛСВ у країні як мінімум мають бути якісь особливі умови чи ресурси, які вигідно відрізняють її від решти країн. Іншими важливими чинниками можуть стати перспективність і розміри внутрішніх ринків або хоча б географічна близькість до привабливих ринків в інших країнах, а також інституції, що склалися в країні, прямо впливають на її економічну, соціальну та політичну ситуацію. Розглянемо кожен із чинників окремо.

В основі будь-якого виробництва покладено фактори виробництва: в економіці прийнято виділяти природні ресурси, робочу силу (висококваліфіковану та низькокваліфіковану) та капітал — сукупність фінансових ресурсів.

1. У разі наявності значних природних багатств країна, з одного боку, отримує доступ до дешевої сировини з практично нульовими витратами на транспортування порівняно з транскордонною торгівлею і може використовувати його як джерело ресурсів для більш просунутих етапів виробництва. Проте у випадку з країнами, що розвиваються, без значної науково-технологічної бази та грамотного державного управління з'являється ризик виникнення «ресурсного прокляття» [7]. Країна ризикує надовго залишитись у групі постачальника сировини, отримуючи з усіх можливих вигод від участі у ГЛСВ мінімальний прибуток за рахунок малого вкладу у загальну додану вартість. Доступність сировини та відсутність високих вимог до інвестицій та культури праці призводять до того, що шляхом найменшого опору стає імпорт сирих матеріалів і перебування на початку виробничого ланцюга. На додаток до цього багато ресурсів може знижувати можливості диверсифікації та утримувати подальший розвиток (якщо країні вдалося уникнути «прокляття») в рамках однієї або декількох галузей, що базуються на цьому ресурсі. В аналізі даних з торгівлі в рамках ГЛСВ наявність природних ресурсів, як правило, відображається у збільшенні прямої участі та

зниженні рівня зворотної участі, оскільки сировина в наступних етапах багаторазово перетинає кордон і перетворюється перед тим, як стати кінцевим продуктом, тоді як назад у класичну сировинну країну проміжні товари повертаються рідко.

2. Вплив трудових ресурсів оцінити вже набагато складніше, оскільки з'являються значні критерії кількості, якості та вартості. Так, наявність великої кількості дешевої низькокваліфікованої сили було одним із найважливіших факторів, що каталізували виробничі ланцюги на території Азії: саме доступ до робочої сили свого часу привів до того, що Китай став «фабрикою світу» і залучив на свою територію велику кількість виробництв у сфері легкої промисловості та товарів повсякденного попиту. Згодом, у тому числі завдяки розвитку через перебування в ГЛСВ, кваліфікація та заробітна плата в Китаї зросла, а одяг та інші прості у виконанні дешеві товари почали вироблятися у В'єтнамі, Бангладеш та інших країнах регіону, де робоча сила, як і раніше, була низькокваліфікованою та дешевою. При цьому в Китай прийшли етапи складання техніки або виробництва складних високотехнологічних компонентів у спеціалізованих регіонах (чіпи на Тайвані), оскільки фактор вартості робочої сили все ще відіграє значну роль: хоча вона стала дорожчою, проте співробітники одного рівня кваліфікації обійдуться в Китаї дешевше. Усе це веде до того, що дешева робоча сила посилює зворотню участь, а також експорт кінцевих товарів як наслідок участі у фінальних етапах виробництва та/або збирання. Водночас кількість висококваліфікованих кадрів підвищує участь країни у наукомістких галузях, сприяє переходу на нові етапи виробничого ланцюга (наприклад, до маркетингу, дистрибуції та R&D) та збільшує пряму участь у складних, наукомістких галузях, оскільки для них характерна велика кількість входів і виходів. Прикладом може стати авіабудування, мобільна чи медична електроніка [6].

Оскільки ключову роль у підвищенні кваліфікації співробітників відіграє освіта, факторами, що побічно вказують на якість робочої сили і позитивно впливають на інтенсивність та роль у ГЛСВ, є інвестиції в освіту та частка людей з вищою освітою (бакалаврат та вище) у загальному обсязі робочої сили. Слід зазначити, що в умовах відсутності капіталу та/або фінансової інфраструктури, а також доступу до іноземних патентів та вільного обміну знаннями, ефект від наявності висококваліфікованої робочої сили знижується, оскільки відсутні можливості ефективного її використання.

3. Капітал відіграє дуже важливу роль для успішного вбудовування в ГЛСВ і є необхідною умовою трансформації в лідера-ініціатора ланцюга, оскільки для реалізації наукової діяльності та прямих іноземних інвестицій (ПІІ) в інші країни потрібна розвинена економіка та великі компанії, які можуть брати участь у цих процесах.

Наявність капіталу та якість фінансової інфраструктури загалом мають вже більш однозначний вплив на інтенсивність та форму участі у ГЛСВ: розвинена фінансова система, стабільний курс національної валюти щодо долару США, відсоткова ставка, якість регулювання банківських операцій — усе це створює сприятливі умови для інтеграції до ГЛСВ і позитивно впливає на інтенсивність участі у ГЛСВ. Наявність власного капіталу, що особливо інвестується в сферу освіти, гранти, науку та дослідження в цілому дозволяють країні просуватися до більш наукомістких етапів ланцюга, тому даний параметр більшою мірою

пов'язаний із прямою участю у ГЛСВ. У тих випадках, коли в країні недостатньо власних ресурсів, а інфраструктура розвинена слабо, найбільшу роль починають грати прямі іноземні інвестиції: завдяки ним стає можливим побудова нових виробничих потужностей, поліпшення інфраструктури та покупка нових технологій. Отже, великий потік ПІІ часто пов'язаний із високим рівнем зворотної участі.

Якість інституційного середовища також значно впливає на участь у ГЛСВ, оскільки загальний внесок країни в ГЛСВ багато в чому пов'язаний з тим, наскільки ефективною є взаємодія між фірмами — учасниками ГЛСВ у країні та за її межами. Чим більше розвинена законодавча система, чим суворіше вона виконується (особливо у питаннях інтелектуальної власності) — тим легше акторам із країни вбудовуватися у складні процеси, які відбуваються у кількох країнах, і найчастіше спираються той рівень якості, який задають ініціатори ланцюгів у розвинених країнах. Оскільки виробництво в рамках ГЛСВ нерозривно пов'язане з торгівлею, параметри торгової політики країни починають відіграти якщо не вирішальну, то одну з найважливіших ролей: інтеграційні угоди, зниження тарифів і мит, скасування квот, відповідність міжнародним нормативам — все це спрощує експорт та імпорт проміжних компонентів та їх подальшу передачу по ланцюгу [5].

Важливим аспектом є і відстань: якщо на рівні фірм в окремо взятій країні — учасниці ГЛСВ ключову роль відіграє логістика та фактори, що описують якість і стан дорожнього та залізничного полотна, доступність і вартість різних типів перевезень, то на рівні країни одну з вирішальних ролей може відіграти географічна близькість: чим меншу відстань необхідно подолати кінцевої чи проміжної продукції, тим, як правило, будуть нижчими тимчасові та грошові витрати. Слід зазначити, що фактор відстані стає тим важливішим, чим нижча вартість товару в розрахунку на кілограм / кубічний метр: якщо в мікроелектроніці один чіп важить не більше кількох грамів та його транспортування, незважаючи на вимогу до умов через крихкість, обходиться відносно недорого, зібраний у Китаї чіп можна з відносно низькими витратами транспортувати до будь-якої країни світу для подальшого складання або реалізації. У той же час умовний пісок, одяг категорії масмаркет або товари повсякденного споживання вигідно виробляти і збирати в безпосередній близькості від кінцевого споживача: у зв'язку з цим, наприклад, напої під брендом Соса-Сола найчастіше виробляються на регіональних фабриках країн, на територіях яких напої і буде реалізовано. Головна компанія, окрім маркетингу та R&D, займається лише постачанням порівняно легкого у розрахунку на одну порцію напою концентрату, який на місці розбавляється водою та фасується по пляшках. Отже, «найважчі» компоненти беруться в країні кінцевої реалізації, що дозволяє уникнути значних транспортних витрат. У зв'язку з цим географічна близькість, як і у гравітаційної моделі в рамках традиційної торгівлі, є важливим фактором, що визначає силу двостороннього зв'язку і загальної інтенсивності торгівлі в рамках ГЛСВ. При цьому чим далі країна (або регіон, якщо спуститися на рівень країни) перебуває від традиційних виробничих центрів, тим нижче буде її зворотна участь, оскільки витрати на передачу проміжних матеріалів зростають. Також спостерігається взаємозв'язок інтенсивності торгових потоків у рамках ГЛСВ і близькістю до привабливих ринків: зворотні потоки зосереджені у краї-

нах із розвиненими виробництвами чи наявністю природних ресурсів, а прями — у країнах, близьких до кінцевого споживання.

Еволюція у межах ГЛСВ може здійснюватися різними способами. Зокрема, Г. Джерефі виділив шість типів економічного оновлення, можливих за участю в ГЛСВ: зростання виробництва доданої вартості та репозиціонування в ГЛСВ прийнято пов'язувати з економічним оновленням [7]. Можна виділити шість типів поновлення у глобальному виробництві, пов'язаного з ГЛСВ.

1. Entry stage — етап входження в ГЛСВ за рахунок приєднання до існуючого ланцюга або формування нового.

2. Transition stage — перехід у нові ГЛСВ за рахунок збільшення якості ресурсів, інфраструктури та ін.

3. Market upgrade — вихід на нові ринки, збільшення кількості напрямів, які торкаються ГЛСВ у рамках країн-учасниць, або приєднання нових країн.

4. Product upgrade — оновлення продукту за рахунок використання нових виробничих можливостей, що збільшує додану вартість виконавця етапу.

5. Process upgrade — оновлення процесу, що призводить до зростання ефективності виробництва, зниження витрат та зростання чистого прибутку.

6. Functional upgrade — репозиціонування, перехід на нові етапи ГЛСВ.

Вигоди від участі у ГЛСВ примножуються під час кожного функціонального оновлення: вхід у ГЛСВ відкриває перед фірмами можливості отримання всіх описаних вище вигод від участі у ГЛСВ; вихід на нові ринки відкриває доступ до нової цільової аудиторії та ресурси, дає можливість знизити витрати та отримати роль дистриб'ютора; покращення в процесі або продукті збільшують маржинальність, а отже, і частку доданої вартості, що створюється країною в товарі чи послугі.

І оскільки основним об'єктом цього дослідження є економічне зростання, найбільший інтерес становить функціональне оновлення — перехід на новий етап, за яким ховається найбільший стрибок у збільшенні темпів економічного зростання. Незважаючи на те що доопрацювання продукту і процесу виробництва безпосередньо впливають на ВВП, найбільший накопичувальний ефект створює саме перехід на нові етапи та процеси, що його супроводжують.

Серед найбільш значущих факторів, що впливають безпосередньо на перехід до етапів ГЛСВ, що створюють найбільшу додану вартість, вчені виділяють:

- якість в доступність виробничих ресурсів, людського капіталу;
- доступність джерел фінансування (рівень розвитку банківської системи);
- розмір внутрішнього ринку та його відкритість іноземним компаніям;
- торговельна політика (наявність інтеграційних угод, тарифи);
- торгова інфраструктура (якість в доступність перевезень, дистриб'ютори);
- політична стабільність і рівень розвитку державного апарату;
- розвиненість системи сертифікації та вимог до продукції.

Слід зазначити, що згадані чинники значно впливають на участь країни в ГЛСВ переважно за рахунок того, що підвищують її привабливість для прямих іноземних інвестицій великих компаній. Саме прихід транснаціональних корпорацій (ТНК) здатний значною мірою вплинути як на форму участі країни в ТНК, так і, що важливіше з погляду цієї роботи, прискорити її економічне зростання та розвиток. Отже, особливу увагу слід звернути на фактори, що сприяють зростанню інвестиційної активності — насамперед це рівень розвитку фі-

нансової системи та ринків капіталу, а також корупція, індекс сприйняття якої перебуває у сильному зворотному зв'язку з рівнем інвестиційної активності, темпами зростання ВВП і загального добробуту. Це пов'язано з тим, що у розвиненій фінансовій системі та низькому рівні корупції закордонні та, що вкрай важливо, внутрішні фірми отримують доступ до інвестицій та додаткового фінансування, що дозволяє їм брати участь в інноваційних проєктах, закупувати обладнання, збільшувати власну перспективність тут і зараз. За рахунок цього у фірм з доступом до капіталу з'являється більше можливостей успішного задоволення високих стандартів у рамках ГЛСВ, що полегшує їх входження у високомаржинальні виробничі процеси.

Політики країн можуть впливати на розвиток описаних вище факторів: наприклад, покращувати якість людського капіталу за рахунок оптимізації освітніх програм і збільшення інвестицій в охорону здоров'я, покращувати доступність джерел фінансування, створюючи спеціальні умови для компаній-експортерів, залучених до ГЛСВ, а також безпосередньо впливати на торговельну політику країн та інвестувати у розвиток інфраструктури.

У більшості випадків політичним лідерам країн, особливо тих, що розвиваються, вигідно залучати на територію своїх країн ГЛСВ. По-перше, оскільки розподіл доданої вартості і, як наслідок, вигоди для країни від участі в ГЛСВ, у більшості ланцюгів зосереджено на початкових (R&D і розробка концепту) та кінцевих (маркетингові операції, сервіс) етапах виробничого ланцюга, країнам вигідно переходити на ємніші етапи виробництва. По-друге, перенесення частини виробничого процесу на територію країни, що розвивається, приносить їй не тільки збільшення обсягу виробленої промисловості, а й нові технології, і навіть управлінські. Культура менеджменту у великих корпораціях найчастіше розвинена до досконалості, і окремі її елементи неминуче переймаються менеджерами молодших ланок, які можуть переходити до інших компаній біля країни, а звідси — поліпшувати їх показники.

Однак для того, щоб залучити ГЛСВ, країна повинна не лише мати ресурси, а й створювати привабливі умови для ПІІ та взаємодії з іноземними контрагентами. Перехід до просунутіших етапів участі у ГЛСВ вимагає різних підходів залежно від того, яку роль займає країна нині і наскільки бере активну участь [4].

У тому випадку, коли початковий рівень розвитку країни вкрай низький і вона виконує роль постачальника сировини, найшвидшим шляхом переходу на нові етапи стають прямі іноземні інвестиції. Разом із будівництвом заводів розвивається інфраструктура, приходять сильні керівники, біля країни розвивається процес додаткової обробки сировини, і країна поступово перетворюється на групу, що відносяться до категорії обробній промисловості.

Для того щоб залучити прямі іноземні інвестиції, необхідно забезпечити в першу чергу не тільки зарплати відповідного рівню — цей фактор важливий швидше на етапах збирання готової продукції, а привабливий для інвестицій бізнес-клімат: найбільшу роль починають відігравати фактори політичної стабільності, швидкість реєстрації та управління бізнесу, доступність банківських послуг, індекс рівня корупції та ін. Для їх розвитку слід посилити законодавчу базу країни та розвивати ініціативи для спрощення ведення бізнесу із закордонними партнерами, у тому числі знижувати тарифи та інші огорожувальні захо-

ди для галузі, в яку планується залучити ГЛСВ. Не менш важливим є і розвиток транспортної інфраструктури: у ряді випадків, особливо в країнах тропіків, сухопутні та морські транспортні шляхи нерозвинені або перебувають у поганому стані, що не дозволяє своєчасно відвантажувати готовий товар і підвозити необхідні для обробної промисловості матеріали. Через це іноземні компанії можуть передумати створювати проекти на території країни. Прикладами такого переходу можна вважати Індонезію, Ефіопію, ПАР, Камбоджу та багато інших країн, що розвиваються [3].

Для того щоб почати брати участь у ГЛСВ уже в ролі виконавця етапів виробництва в рамках передової промисловості та послуг, необхідно не просто створити умови та безпеку для іноземного бізнесу, а й підвищити рівень кваліфікації кадрів для того, щоб на підприємствах, що створюються, було достатньо співробітників. Відповідно, потрібні значні зміни в системі освіти та підготовки співробітників.

Отже, перехід на новий етап у ГЛСВ ускладнюється тимчасовим лагом: потрібна велика кількість часу не лише на перебудову системи освіти, а й на те, щоб з'явилися перші її плоди — висококваліфіковані випускники шкіл та університетів. На додаток до цього необхідно створити законодавчу базу, яка б спрощувала ведення бізнесу, створюючи особливі економічні зони та регулюючи такі аспекти, як права на інтелектуальну власність, відносини між власниками організації та ін., а також стимулювати місцевий бізнес ставати частинами ГЛСВ і забезпечувати високу якість промислових замовлень, потрібних для підвищення ефективності виробництв у рамках ланцюгів. З погляду торгової політики, для цього переходу починають відігравати велике значення регіональні угоди, які дозволяють створити найсприятливіші умови для торгівлі відповідно до правил Світової організації торгівлі.

Також у зв'язку зі зростанням кількості вхідних і вихідних торгових потоків у рамках ГЛСВ дуже важливо спростити процес отримання та відправлення вантажів, удосконаливши як законодавчу базу, так і транспортну інфраструктуру. Прикладами вдалих переходів можна вважати Коста-Ріку, Китай, В'єтнам, Туреччину та Польщу [3].

Найбільшу складність становить перехід до четвертої групи країн, а саме категорії інноваційної діяльності. Саме країни з цієї групи найчастіше є ініціаторами ГЛСВ і власниками етапів з найбільшою доданою вартістю, проте зворотною стороною значних вигод є високі витрати на дослідження та навчання персоналу, і у зв'язку з цим у країни мають бути додаткові ресурси, які можна витратити на R&D. Саме за рахунок грамотного інвестування в науку та освіту, а також створення вкрай привабливих для міжнародного бізнесу умов таким країнам, як Південна Корея, Сінгапур, Італія, Австралія, Чехія та Канада [5]. Оскільки найбільшу роль у цій групі відіграють саме інновації, сильна міжнародна вища освіта готує місцеву робочу силу для участі у масштабних, складних і наукомістких проектах, а також для розвитку власних бізнес-ініціатив. Втім, у країн, що розвиваються без сильної освітньої бази, у вищого менеджменту теж є шанси увійти до числа інноваторів у рамках окремих ланцюгів у сфері послуг: прикладом може стати Індія, в якій активно розвивається сфера телефонії, а великі американські технологічні корпорації масово відкривають колл-центри і свою техпідтримку.

На підставі аналізу факторів, що сприяють різним варіантам участі у ГЛСВ, можна систематизувати дії, що сприяють інтеграції у просунутіші ГЛСВ (табл. 1).

Таблиця 1

**СИСТЕМАТИЗАЦІЯ ДІЙ, ЩО СПРИЯЮТЬ ІНТЕГРАЦІЇ КРАЇНИ
У БІЛЬШ ПРОСУНУТІ ФАЗИ ГЛСВ**

Фактори / види переходу	Від сировинних товарів до обмеженої обробки	Від обмеженої обробки до розвинутої обробки та послуг	Від розвинутої обробки та послуг до інноваційної діяльності
Забезпеченість ресурсами	Фінансування: полегшення доступу до банків Вартість робочої сили: запобігання жорсткому нормативному регулюванню та незбалансованості валютних курсів	Фінансування: полегшення доступу до фінансування акціонерного капіталу Технічні та управлінські навички: освіта, професійна підготовка та «відчинені двері» для іноземних фахівців	Фінансування: полегшення доступу до фінансування акціонерного капіталу Спеціалізовані навички: освіта з метою заохочення інновацій та «відчинені двері» для обдарованих іноземних фахівців
Розмір ринку	Доступ до ринку: курс на укладання торгових угод	Доступ до ринку: перехід до поглиблених торгових угод, що охоплюють інвестиції та послуги	Доступ до ринку: перехід до поглиблених торгових угод, що охоплюють інвестиції та послуги
Географічне положення	Базова зв'язність на основі ІКТ: лібералізація сфери послуг ІКТ, інвестиції в інфраструктуру ІКТ	Базова зв'язність на основі ІКТ: лібералізація сфери послуг ІКТ, інвестиції в інфраструктуру ІКТ	Сучасні ІКТ-послуги: розвиток високошвидкісних мереж широкосмугового зв'язку
Інститути	Управління: сприяння політичній стабільності Сертифікація за стандартами: встановлення режиму оцінки відповідності	Управління: підвищення передбачуваності політики; курс на укладання поглиблених торгових угод Контракти: ефективніше забезпечення виконання	Управління: підвищення передбачуваності політики; курс на укладання поглиблених торгових угод Права інтелектуальної власності: забезпечення охорони

Джерело: складено автором на основі [11].

Висновки. Вигоди від збільшення рівня участі та просування країн на складніші етапи виробництва лежать далеко за межами отримання додаткової виручки за рахунок збільшення кількості створюваної доданої вартості. Участь у ГЛСВ закладає основи для довгострокового економічного зростання та структурних змін, оскільки у багатьох випадках фірми — ініціатори ГЛСВ відкривають власні фабрики, покращують інфраструктуру, привносять у країну присутності нові технології, а також навчають співробітників, тим самим викликаючи ланцюгову реакцію та залучаючи нові компанії-ініціатори ГЛСВ у суміжній чи поточній галузях. Особливо ефект від включення до міжнародної торгівлі у межах ГЛСВ стає помітний з прикладу країн: момент включення до ГЛСВ і пере-

хід у другу групу учасників — обробну промисловість, супроводжується найбільшим стрибком у темпах економічного зростання. Це стає можливим у зв'язку з тим, що, як правило, країни, що розвиваються, стають учасниками ГЛСВ у ролі постачальників ресурсів. Це не вимагає розвиненої інфраструктури та кваліфікованої робочої сили та стає можливим за рахунок наявності природних благ або дешевої, у порівнянні з розвиненими країнами, робочої сили. Однак попри порівняльну простоту виконуваних ними етапів іноземні компанії все одно вкладають транші ПІІ на побудову заводів і розвиток інфраструктури, взаємодіють із місцевою владою, навчають працевлаштованих на власних фабриках робітників, а також приносять із собою нові технології та висококваліфікований топ-менеджмент. Усе це сприяє трансформації та підвищенню ефективності спочатку тих, що залучені до ГЛСВ фірми, потім усю галузь і нарешті економіки загалом, тому що у виробництві у ГЛСВ залучається безліч допоміжних компаній, а інвестиції та нові технології дають економічний поштовх розвитку країни.

У разі якщо внутрішня та зовнішня політика країн розгортається у бік стимулювання участі у ГЛСВ, у країну починають приходити нові міжнародні компанії, посилюючи позитивні ефекти від участі у ГЛСВ. Найбільший ефект мають заходи, спрямовані на підвищення інвестиційної привабливості економіки: наприклад, розвиток фінансової інфраструктури, стабільність національної валюти, низький рівень корупції та покращення банківської системи. Необхідно змінювати і торговельну політику: зниження тарифних і нетарифних бар'єрів є ключем до активізації ланцюгів, оскільки будь-яка діяльність у рамках складних ГЛСВ супроводжується експортом та імпортом проміжних компонентів. Не менш важливо підвищувати і якість трудових ресурсів, тому серед заходів, що стимулюють подальше просування в рамках ГЛСВ, важливо назвати інвестиції в науку та освіту, відкритість до міжнародних обмінів, а також заходи захисту інтелектуальної власності.

Література

1. Helpman, E., Krugman, P., *Market Structure and Foreign Trade*, Cambridge, MIT Press, 1985.
2. Wallerstein I. 1974. The rise and future demise of the world capitalist system: Concepts for comparative analysis. *Comparative Studies in Society and History* 16 (4): 387–415.
3. Porter M. *Competitive Advantage: Creating and Sustaining Superior Performance*. New York, The Free Press, London, Collier Macmillan, 1985.
4. Koopman, R., Wang, Z., Wei, S. Tracing Value-Added and Double Counting in Gross Exports. *American Economic Review*, 104(2), 2014, с. 459-494.
5. Kowalski, P. Participation of Developing Countries in Global Value Chains: Implications for Trade and Trade-Related Policies. *OECD Trade Policy Papers*, No. 179, 2015, OECD Publishing, Paris.
6. Antràs, P., Chor, D. Organizing the Global Value Chain/ *Econometrica* 81(6), 2013, с. 2127–2204.
7. Gereffi, G., Humphrey, J., Sturgeon T The governance of global value chains. *Review of International Political Economy*. Vol. 12. No. 1. 2005, P. 78–104.
8. Дугінець. Г.В. Глобальні ланцюги вартості: монографія. Київ: Київ. нац. торг.-екон. ун-т. 2018. 412 с.

9. Черкас Н. Концепції глобальних мереж та ланцюгів створення вартості. Вісник Київського національного торговельно-економічного університету. 2018. №3. С. 60–70.
10. Гірна, О.Б. Локальні та глобальні аспекти формування доданої вартості у ланцюгу поставок. Цифрова економіка та економічна безпека. 2022. №1. С. 22-28.
11. World Bank World Development Report 2020: Trading for Development in the Age of Global Value Chains. Washington, DC. 2020. World Bank.

References

1. Helpman, E., Krugman, P., (1985) Market Structure and Foreign Trade, Cambridge, MIT Press.
2. Wallerstein I. (1974). The rise and future demise of the world capitalist system: Concepts for comparative analysis. *Comparative Studies in Society and History* 16 (4): 387–415.
3. Porter M. (1985) *Competitive Advantage: Creating and Sustaining Superior Performance*. New York, The Free Press, London, Collier Macmillan.
4. Koopman, R., Wang, Z., Wei, S. (2014). Tracing Value-Added and Double Counting in Gross Exports. *American Economic Review*, 104(2), c. 459-494.
5. Kowalski, P. (2015). Participation of Developing Countries in Global Value Chains: Implications for Trade and Trade-Related Policies. *OECD Trade Policy Papers*, No. 179, OECD Publishing, Paris.
6. Antràs, P., Chor, D. (2013) Organizing the Global Value Chain/ *Econometrica* 81(6), c 2127– 2204.
7. Gereffi, G., Humphrey, J., Sturgeon T. (2005) The governance of global value chains. *Review of International Political Economy*. Vol. 12. No. 1, P. 78–104.
8. Duginets G.V. (2018) *Hlobalni lantsiuhy vartosti: monohrafiia* [Global value chains: monograph]. Kyiv: Kyiv National Trade and Economy University. (in Ukrainian)
9. Cherkas N. (2018). *Kontseptsii hlobalnykh merezh ta lantsiuhiv stvorennia vartosti* [Concepts of global networks and value chains]. *Bulletin of the Kyiv National University of Trade and Economics*, 3, 60–70.(in Ukrainian)
10. Hirna, O.B. (2022). *Lokalni ta hlobalni aspekty formuvannia dodanoi vartosti u lantsiuhu postavok*. [Local and global aspects of the formation of added value in the supply chain] *Tsyfrova ekonomika ta ekonomichna bezpeka*, 1, 22-28. (in Ukrainian).
11. World Bank World Development Report 2020: Trading for Development in the Age of Global Value Chains. Washington, DC. 2020. World Bank.